

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ТАЙЛІЄВА ХРИСТИНА РУСЛАНІВНА

УДК 343.132

СУДОВІ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
директор Інституту післядипломної освіти

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Лобойко Леонід Миколайович,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України,
завідувач відділу дослідження проблем кримінального процесу,
криміналістики та судоустрою

кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег В'ячеславович,
Національна академія прокуратури України,
старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду
за додержанням законів органами, які проводять досудове розслідування

Захист відбудеться 16 вересня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 13 серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективне функціонування кримінальної юстиції загалом, та судової системи зокрема, передбачає в якості необхідного елементу правової держави незалежний, вільний від корисливих інтересів та політичних уподобань суд, який виступає найвищою гарантією законності та справедливості. Відповідно і реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства має здійснюватися у напрямі підтримання ідеалів і принципів гуманізму та демократії, європейських стандартів кримінального провадження, у тому числі правосуддя у цій сфері.

Будучи соціально-правовим інструментом вирішення кримінально-правових конфліктів у суспільстві, правосуддя у кримінальному провадженні у будь-якій розвиненій правовій державі має здійснюватися відповідно до міжнародних стандартів, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини задля підвищення ефективності правосуддя, забезпечення належного рівня охорони та захисту прав особи у кримінальному провадженні.

Досягнення зазначених цілей безпосередньо залежить від якості судових рішень, що ухвалюються у кримінальному провадженні. Адже відповідно до самої сутності правосуддя судові рішення, що ухвалюються за його результатами мають бути законними, обґрунтованими, вмотивованими та справедливими. Лише у випадку ухвалення таких судових рішень можна стверджувати, що правосуддя відбулося.

Разом з тим, доводиться констатувати наявність у вітчизняній судовій практиці фактів ухвалення незаконних, необґрунтованих, невмотивованих і несправедливих судових рішень. Так, за даними судової статистики у 2015 році апеляційними судами судові рішення було скасовано щодо 34,3 % осіб (у 2014 році – стосовно 35,9 % осіб), а стосовно 10,5 % осіб змінено. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ протягом 2015 року було скасовано і змінено вироки стосовно 1,9 тис. осіб, із яких скасовано стосовно 1,3 тис. осіб або 23,8 % загальної кількості.

У I півріччі 2016 року до апеляційних судів надійшло 24,4 тис. апеляційних скарг на судові рішення у кримінальних провадженнях (справах), що на 3,4 % більше порівняно з I півріччям 2015 року, у тому числі 9,6 тис. апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, або 39,3 % загальної кількості апеляційних скарг, що надійшли. Апеляційними судами судові рішення скасовано щодо 34,4 % осіб (у I півріччі 2015 року – стосовно 35,4 % осіб), а стосовно 9,8 % осіб змінено. За результатами перегляду в апеляційному порядку 6 тис. ухвал слідчих суддів 2,3 тис. з них, або 37,7 % скасовано. У свою чергу Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ було скасовано і змінено судових рішень стосовно 899 осіб, або 49,8 %.

Серед усіх процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному провадженні, історично найбільшу увагу привертають саме судові рішення, зокрема й вирок суду, як основний акт правосуддя. Підстави та порядок ухвалення судових рішень були предметом дослідження багатьох учених на різних етапах становлення та розвитку науки кримінального процесуального права. Однак нові наукові підходи

до юридичного аналізу підстав та порядку ухвалення судових рішень, що обумовлені сучасними потребами науки та практики, визначають необхідність формування нової наукової доктрини у питаннях аналізу відповідних законодавчих положень, формулюванні пропозицій щодо їх удосконалення. Крім того, виникає потреба у дослідженні новел кримінального процесуального законодавства у сфері судової діяльності, що мають місце протягом останніх років (зокрема, ухвалення рішень про здійснення спеціального досудового розслідування, вироків на підставі угод, рішень Верховного Суду України тощо). Вказана проблематика, окрім суто теоретичних аспектів, потребує й аналізу практики ухвалення суддями судових рішень в різних інстанціях та у різних формах кримінального провадження.

Таким чином, наявна необхідність у комплексному системному дослідженні теоретичних і прикладних проблем ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні, з'ясуванні їх правової природи та соціального призначення з метою забезпечення оптимального законодавчого регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні.

Загалом, проблеми, що стосуються теорії та практики забезпечення законності, обґрунтованості, справедливості судових рішень, а також порядку їх ухвалення, завжди були у центрі уваги науки кримінального процесу.

Цим питанням присвятили свої праці Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, О. В. Баулін, В. М. Беднарська, Л. О. Богословська, В. П. Божьєв, В. П. Бойко, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, П. С. Елькінд, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, В. І. Маринів, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, П. П. Пилипчук, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Н. П. Сиза, М. І. Сірий, О. С. Ткачук, А. Р. Туманянц, Л. Д. Удалова, Д. В. Філін, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та багато інших.

Окремі аспекти повноважень судів вищих рівнів, зокрема суду апеляційної інстанції, досліджувалися на дисертаційному рівні в роботах: Є. В. Большакова, М. М. Гультая, Д. О. Захарова, О. С. Кашки, Н. В. Кіцен, Ю. П. Ковбаси, О. Ю. Костюченко, В. Я. Мармаша, І. Ю. Мірошникова, О. В. Острогляда, О. В. Сапіна, В. І. Сліпченка, В. В. Смірної, В. І. Теремецького, Ю. О. Фідрі.

Проте після набрання чинності КПК України дослідження нормативного регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні у загальному, системному виді не проводились.

Усе вищевикладене зумовлює необхідність подальших наукових розробок у цій сфері, проведення комплексного системного дослідження суспільних відносин, що виникають і розвиваються під час ухвалення та виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується, зокрема, зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України (наказ МВС України від 08 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р.

№ 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим Вченою радою Національної академії внутрішніх (протокол від 29 жовтня 2013 р. № 28). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, що розкривають зміст і правову сутність судових рішень у кримінальному провадженні, порядок їх ухвалення та виконання, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких *задач*:

– розкриття сутності судових рішень у кримінальному провадженні, формулювання їх поняття;

– з'ясування місця та значення судових рішень в системі процесуальних рішень у кримінальному провадженні;

– здійснення класифікації судових рішень у кримінальному провадженні за різними класифікаційними критеріями;

– встановлення підстав і порядку ухвалення рішень слідчого судді у стадії досудового розслідування, рішень суду під час провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанції та Верховному Суді України;

– визначення поняття та сутності законної сили судового рішення у кримінальному провадженні;

– розкриття порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні;

– розроблення пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування у контексті предмета дослідження.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються між суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності при ухваленні та виконанні судових рішень у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – судові рішення у кримінальному процесі.

Методи дослідження. Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і задач дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічною основою дослідження є *діалектико-матеріалістичний метод* пізнання соціальних явищ та процесів. Під час дослідження використовувався *історико-правовий метод*. Він надав можливість простежити процес розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про інститут судових рішень у кримінальному процесі загалом та їх окремі види зокрема (підрозділи 1.1–1.2, 2.1, 2.2). За допомогою *порівняльно-правового методу* були проаналізовані погляди вчених стосовно окремих питань інституту судових рішень у кримінальному провадженні загалом, та судових рішень, ухвалених на різних стадіях кримінального провадження, зокрема, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав у межах предмета дослідження (підрозділи 2.1–3.2). Завдяки *формально-правовому методу* були опрацьовані норми

чинного КПК України та інших нормативно-правових джерел, встановлені ознаки та сформульовані поняття судових рішень у кримінальному провадженні, рішень слідчого судді під час досудового розслідування, законної сили судового рішення; розкрито універсальний характер обов'язковості судових рішень; сформульовані пропозиції щодо вдосконалення окремих кримінальних процесуальних норм, зокрема, що містяться у статтях глави 24¹, статтях 3, 303, 370, 372, 437, 445 КПК України (підрозділи 1.1–3.2). *Метод системно-структурного аналізу* дозволив дослідити властивості, яким має відповідати судове рішення, а також структуру та зміст вироків і ухвал суду, журналу судового засідання, як форми фіксування судових рішень у кримінальному провадженні (підрозділи 2.1–2.3), повноваження слідчого судді, судді та суду щодо ухвалення судових рішень на різних стадіях кримінального провадження (підрозділи 2.1–3.2). *Соціологічний метод* був використаний при вивченні практики застосування кримінального процесуального закону з відповідних питань, узагальненні результатів анкетування практичних працівників, зокрема суддів (підрозділи 1.2–3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної судової статистики за період 2013–2016 років; результати вивчення 318 судових рішень, ухвалених протягом 2012–2016 років судами загальної юрисдикції; результати анкетування 124 суддів місцевих та апеляційних судів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесу монографічним системним дослідженням проблемних питань правового регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні.

У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

– доведено, що обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оцінені судом відповідно до ст. 94 КПК України, а вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення;

– обґрунтовано, що судові рішення повинні відповідати усім вимогам, які притаманні процесуальному рішенню, разом з тим мати власні відмінні ознаки, з урахуванням яких запропонована їх класифікація: за видом провадження; процесуальною формою; характером питань, що вирішуються; суб'єктивним складом суду;

– визначено недопустимість бланкетного нормативного врегулювання підстав і порядку ухвалення окремих видів судових рішень у кримінальному провадженні;

– розроблено низку змін і доповнень до статей 3, 303, 370, 372, 437, 445, глави 24¹ КПК України, які стосуються особливостей спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, визначення основних термінів Кодексу, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення, змісту ухвали, недопустимості погіршення правового становища

виправданого та засудженого, підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України;

удосконалено:

– поняття судових рішень у кримінальному провадженні як актів правосуддя, актів застосування норм матеріального права (закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення конкретних питань у сфері кримінального провадження;

– систему рішень суду першої інстанції, які, зокрема, класифіковано за декількома характерними підставами (ознаками), до числа яких віднесено: суб'єктів, які їх ухвалюють; етапи та форми провадження у першій інстанції; форму та зміст; можливість оскарження;

– поняття законної сили судового рішення як особливої властивості рішення суду, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є його обов'язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність;

дістало подальший розвиток:

– сутність обов'язковості судового рішення, що входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю та забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість;

– межі повноважень судів апеляційної та касаційної інстанції щодо перегляду рішень судів, зокрема, ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість;

– предмет перевірки при перегляді судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанції, зокрема, діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження. Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України та інших законів з питань ухвалення та виконання судових рішень у кримінальному провадженні (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 23 листопада 2015 р. № 04-18/12-3071);

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування – у процесі розроблення й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій (акт впровадження ГСУ МВС України від 01 жовтня 2015 р.);

– *навчальному процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», «Організація досудового розслідування», «Актуальні проблеми кримінального процесу», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України від 10 вересня 2015 р., Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 р., Донецького юридичного інституту МВС України від 21 жовтня 2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 8–9 серпня 2014 р.); «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 22–23 серпня 2014 р.); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 жовтня 2015 р.); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у 9 наукових публікацій: 5 статтях у наукових юридичних виданнях, у тому числі 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 – у фаховому науковому виданні іншої держави та 4 тезах у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (174 найменування на 18 сторінках) та двох додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 218 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 188 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, використані методи, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх значення у законотворчій, правозастосовній діяльності, навчальному процесі, наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Поняття, сутність та види судових рішень» складається з двох підрозділів і присвячений висвітленню поняття та сутності судових рішень загалом,

і у кримінальному процесі зокрема, дослідженню їх видів у кримінальному провадженні.

У підрозділі 1.1. «Поняття та сутність судових рішень» зазначається, що судові рішення – це висновок суду, акт судового права, в якому застосовуються норми матеріального та процесуального права при вирішенні судом конкретної справи. При цьому, вказується на те, що їх соціальна, юридична та політична значущість виходить далеко за межі простого вирішення кримінально-правового спору сторін обвинувачення та захисту у кримінальному провадженні.

Констатується, що у процесуальній літературі визначення терміну «судове рішення» подається по-різному і, здебільшого, воно розглядається в аспекті відповідного виду процесуальних документів.

Підтримуючи, відповідно до об'єкта та предмета дисертаційного дослідження, вказаний підхід, звертається увагу на, з однієї сторони, очевидну та об'єктивну єдність усіх судових рішень, обумовлену спільністю функцій усіх судових органів країни в усіх галузях вітчизняного права, а з іншої – необхідність урахування у судових рішеннях специфіки тих правовідносин, які регулюються нормами тієї чи іншої галузі права.

Розділяючи правильною і логічний підхід законодавця до заміни терміну «постанова», що використовувався як узагальнюючий для судових рішень, окрім вироку, у нормах КПК України 1960 року, на термін «ухвала» у нормах чинного КПК України, звертається увага на непослідовність законодавця в частині означення актів, які ухвалюються Верховним Судом України.

Так, відповідно до положень ст. 454–458 КПК України за наслідками розгляду справи Верховним Судом України приймається постанова. Водночас, у ст. 124 Конституції України йдеться про ухвалення судами іменем України судових рішень, а не постанов. Винятком є лише застосування терміну «вирок» у кримінальному процесі. До того ж, ч. 2 ст. 110 КПК України визначено, що судові рішення приймається у формі ухвали або вироку, а у формі постанови, відповідно до ч. 3 цієї ж статті, приймаються процесуальні рішення слідчого та прокурора. Очевидно, що за своєю правовою природою та сутністю рішення Верховного Суду України не є відмінними від рішень інших судових органів у кримінальному провадженні. А тому рішення Верховного Суду України, ухвалені ним у визначених законом випадках і порядку, на думку автора, слід також іменувати «ухвалами».

Досліджуючи мету судового рішення у кримінальному процесі, відзначається її двоєдиний характер: якщо рішення суду у досудовому кримінальному провадженні, суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій вирішують кримінально-правовий спір між сторонами обвинувачення та захисту, встановлюють юридичну визначеність у питаннях, які становлять предмет кримінального провадження, то рішення Верховного Суду України відповідно до ч. 1 ст. 458 КПК України щодо застосування норми права, прийнятий за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України. Суд має право відступити від правової позиції,

викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Окрема увага приділена процедурі встановлення фактичних обставин кримінального провадження, як однієї з обов'язкових умов ухвалення правосудного судового рішення.

Аналіз правової природи судових рішень у кримінальному провадженні дав підстави визначити судові рішення у кримінальному провадженні як акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих питань у сфері кримінального провадження.

Дійшовши висновку про універсальність дефініції «судове рішення», дисертант надає йому специфіки через дослідження властивостей судового рішення в кримінальному провадженні і формулює вимоги, яким повинно відповідати законне судове рішення: своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом; відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону; суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності; правильне застосування судом загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, урахування практики Європейського суду з прав людини; правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права.

Відповідно до викладеного, запропонована нова редакція ч. 3, 4 ст. 370 КПК України в частині формулювання змісту обґрунтованості та вмотивованості як обов'язкових властивостей судового рішення.

Проаналізована категорія внутрішнього переконання судді при ухваленні рішень у кримінальному провадженні.

Стверджується, що в основі внутрішнього переконання судді, як розумового процесу налаштування себе на певний висновок, вибір, і як результату цього процесу, тобто конкретного рішення, лежить розсуд судді. Розсуд посадової особи, у тому числі і судді, передбачає можливість вибору одного з прямо передбачених законом рішень (варіантів поведінки) або фактичну реалізацію чи нереалізацію наданого законом повноваження. При цьому, вибір того чи іншого варіанту поведінки (розсуд) – не є довільним рішенням судді, а ґрунтується на оцінці ним фактичних обставин, встановлених на момент прийняття рішення, і відбувається в межах, визначених законом.

У підрозділі 1.2. «Види судових рішень» здійснено логічний аналіз видів судових рішень у кримінальному провадженні відповідно до класифікацій судових рішень, здійснених за різними класифікаційними критеріями.

За видом провадження судові рішення розподілені на: 1) судові рішення, що ухвалюються під час досудового розслідування в межах здійснення функції

судового контролю; 2) рішення суду під час провадження в суді першої інстанції; 3) рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції; 4) рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції; 5) рішення суду під час провадження у Верховному Суді України; 6) рішення суду під час провадження за нововиявленими обставинами; 7) рішення суду під час виконання судових рішень. Саме відповідно до цієї класифікації автором була визначена структура дисертації.

За процесуальною формою усі судові рішення розподілені на такі групи: 1) письмові рішення (рішення, що відповідно до КПК України ухвалюється виключно у письмовій формі і у виді окремого документа); 2) альтернативні рішення (усі інші рішення, окрім тих, що відповідно до закону ухвалюються виключно у нарадчій кімнаті, які за розсудом суду можуть ухвалюватися як усно в залі судового засідання, так і у нарадчій кімнаті та письмово оформлюватися у вигляді окремого документа).

За характером питань, що вирішуються, усі судові рішення розділено на такі групи: 1) рішення пізнавального характеру (ухвалення цих рішень обумовлене необхідністю забезпечення повного та всебічного дослідження фактичних обставин, встановлення достовірності тих чи інших відомостей про факти, достатності підстав для підтвердження версії обвинувачення або захисту у питанні, що розглядається слідчим суддею, судом); 2) рішення пізнавально-розпорядчого характеру (призначенням цих рішень є спрямування перебігу кримінального провадження, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження); 3) рішення організаційно-розпорядчого характеру (такі рішення ухвалюються, перш за все, з метою забезпечення належного перебігу кримінального провадження, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження); 4) рішення по суті кримінального провадження (ці рішення містять у собі висновки суду з питань, що становлять суть кримінального провадження).

За суб'єктивним складом суду рішення розділено на: 1) рішення, які ухвалюються слідчим суддею, суддею одноособово (такими рішеннями, зокрема, є усі рішення слідчого судді, а також судді, який одноособово вирішує відповідні процесуальні питання); 2) рішення, які ухвалені в колегіальному складі.

Розділ 2 «Порядок ухвалення судових рішень» складається з п'яти підрозділів, в яких розглядаються підстави, умови та порядок ухвалення судових рішень у стадії досудового розслідування, під час провадження в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій, під час провадження у Верховному Суді України.

У підрозділі 2.1. *«Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування»* вказується на те, що судові рішення у сучасному досудовому кримінальному провадженні з'явилися на тлі демократичних перетворень у державі та суспільстві, що розпочалися з моменту проголошення незалежності України та тривають до цього часу. Таким чином, судова влада поширила межі своєї дії і на досудове провадження, а судові рішення, що ухвалюються на цьому етапі кримінального процесу тісно увплелися у загальну систему кримінально-процесуальних актів досудового розслідування.

Досліджуючи численні, висловлені у процесуальній літературі погляди на сутність і правову природу судового контролю, обґрунтовано, що судовий контроль

є багатофункціональною діяльністю суду у досудовому кримінальному провадженні, що здійснюється у визначених кримінальним процесуальним законом формах і спрямована на реалізацію інституту судового захисту з метою забезпечення права кожного на доступ до правосуддя, відновлення порушених або запобігання порушенням прав, свобод і законних інтересів особи під час досудового провадження.

Цілями рішень слідчого судді під час досудового розслідування визначено усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

Рішення слідчого судді під час досудового розслідування, визначено як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

Окрема увага приділена класифікації рішень слідчого судді за різними кваліфікаційними критеріями, інформаційною, нормативною та фактичною підставами, а також етапами їх прийняття.

Звертається увага на необхідності закріплення у КПК України переліку рішень слідчого судді в порядку судового контролю та законодавчого визначення повноважень слідчого судді в межах окремої «статусної» статті. Процедура винесення рішення слідчим суддею має бути детально регламентована у КПК в залежності від виду рішень, що приймаються слідчим суддею. У цьому аспекті слід визнати недопустимим бланкетне нормативне врегулювання відповідних питань. Наприклад, положення ч. 2 ст. 237 КПК України про здійснення огляду житла чи іншого володіння особи згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Так само положення ч. 5 ст. 240 КПК України про розгляд клопотання про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, в порядку, передбаченому КПК України, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи і т. п.

Відповідно до викладеного запропоновано зміни та доповнення до статей КПК України (зокрема, ст. 297², 297³, 297⁴ КПК України; п. 2¹ ч. 1 ст. 280 КПК України, п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України, ч. 2 ст. 297¹ КПК України, ч. 1 ст. 303 КПК України).

У підрозділі 2.2. «Рішення суду під час провадження в суді першої інстанції» проаналізовано підстави, умови та порядок ухвалення судових рішень в межах підготовчого провадження та судового розгляду в суді першої інстанції.

Систему рішень суду першої інстанції автором класифіковано за декількома характеризуючими підставами (ознаками), до числа яких віднесено: суб'єктів, які їх

ухвалюють; етапи та форми провадження у першій інстанції; форму та зміст; можливість оскарження.

Досліджено актуальні питання використання доказів судом на обґрунтування ухвалених судових рішень.

Встановлено, що чинний КПК України не виділяє в структурі процесу доказування такий елемент, як використання доказів (ч. 2 ст. 91 КПК України). Відповідно, КПК України не містить і окремої норми, яка б регулювала цю процедуру. Водночас, незважаючи на відсутність окремо виділеного елемента доказування, пов'язаного з використанням доказів, у КПК України термін «використання доказів» усе ж таки застосовується. Так, відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК України недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Згідно ч. 1 ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Стверджується, що будь-які обставини і факти, що мають значення для кримінального провадження, і є підставами для прийняття рішень у ньому, встановлюються за допомогою доказів. Разом з цим, використання різної сукупності доказів у процесуальних рішеннях призводить до різного рівня знань про досліджувані обставини та факти. Досягнення достовірних знань про обставини та факти, а відповідно і формулювання достовірних висновків про їх наявність чи відсутність, у науці доказового права іменується «станом доведеності». Доведеність виступає характеристикою достовірного знання та означає достатність доказів для формулювання істинного висновку, що закріплюється у судовому рішенні.

Зокрема, у підготовчому провадженні суд може використовувати докази для з'ясування як фактичних обставин, які входять до предмета доказування, так і тих, що мають виключно процесуальне значення.

Вказується, що використання доказів під час прийняття процесуальних рішень у кожній зі стадій кримінального провадження має особливості обумовлені безпосередніми завданнями стадії та повноваженнями відповідного суб'єкта. Специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження та судового розгляду залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню.

Окрема увага приділена обґрунтуванню окремих підсумкових рішень суду першої інстанції, зокрема вироку (обвинувального та виправдувального), ухвали про закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи, ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або відмову в цьому, ухвали про застосування примусових заходів виховного характеру або відмову в цьому. Також аналізується форма фіксування рішень суду першої інстанції.

Вказується на те, що фактично у журналі судового засідання має бути повно й об'єктивно відображений весь перебіг судового провадження, у тому числі ухвалені судом рішення. При цьому, незалежно від форми ухвалених судом рішень, усі вони повинні знайти своє відображення у журналі судового засідання. Це обумовлюється безпосередністю та усністю судового розгляду, обов'язковістю фіксування кримінального провадження. Структура та зміст судових рішень, які фіксуються у журналі судового засідання, КПК України не передбачає. Водночас, як і будь-яке судові рішення, ухвали суду, що фіксуються у журналі судового засідання, вочевидь, повинні відповідати вимогам, встановленим ст. 370 КПК України, тобто бути законними, обґрунтованими та вмотивованими.

Враховуючи те, що журнал судового засідання виступає єдиною процесуальною формою закріплення судових рішень, що ухвалюються в усній формі, послідовне та повне відображення в цьому документі всіх рішень, ухвалених судом, визнано обов'язковим. При цьому вказується на те, що не можна обмежуватись лише найменуванням ухваленого рішення або формулюванням рішення про відмову в задоволенні (задоволення) клопотання учасників судового провадження.

Усі судові рішення, що ухвалюються в письмовій формі та викладаються окремим документом, також відображаються в журналі судового засідання. Це не є дублюванням, оскільки в журналі судового засідання фіксуються лише найменування рішення та його стислий зміст.

Загалом журнал судового засідання є складною системою фіксування різних доказів, їх сукупності, що об'єднані єдиною процесуальною формою. Відповідно, порушення цієї форми призводить до недопустимості як самого документа – журналу судового засідання, так і відображених у ньому рішень суду, що ухвалені відповідно до закону.

Структура ухвали суду першої інстанції повинна відповідати як загальним вимогам кримінального процесуального закону, які регламентують загальну структуру ухвал суду, так і тим вимогам, які регламентують порядок проведення конкретних судових дій та прийняття конкретних судових рішень. Таким чином, зміст і структура судового рішення (ухвали суду) між собою тісно пов'язані. Відповідно до цього, чим більш логічною та чіткою буде структура судового рішення, тим більш послідовним і зрозумілим буде його зміст.

Сформульовані рекомендації щодо методики підготовки ухвал, викладення їх структурних елементів і реквізитів.

У підрозділі 2.3. «Рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції» розглянуто підстави, умови та порядок ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції.

Вказується на те, що зміст судових рішень суду апеляційної, як і касаційної інстанцій, насамперед, визначається предметом судового розгляду, що у свою чергу, обумовлюється межами перегляду судом вищої інстанції оскаржуваного судового рішення.

Апеляційне провадження, маючи подвійну правову природу, поєднує в собі як судово-контрольну діяльність, так і діяльність, пов'язану із розглядом і вирішенням кримінального провадження по суті. При перегляді судових рішень суд апеляційної

інстанції одночасно реалізує дві функції, – судового розгляду і вирішення справи (правосуддя) та судового контролю, які можуть містити і ревізійні елементи – при виході з власної ініціативи за межі апеляційних вимог. Але за формою вся діяльність суду апеляційної інстанції є перевіркою-контрольною, а за змістом вона може бути: або здійсненням правосуддя, або судового контролю, або першим чи другим з ревізійними елементами.

Обґрунтовано висновок про те, що на відміну від предмета судового розгляду у касаційному провадженні, предмет судового розгляду в апеляційному порядку, наряду із перевіркою законності, обґрунтованості та справедливості рішення суду нижчого рівня, включає в себе також позитивне встановлення обставин справи, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення.

Разом з тим, судовий розгляд і вирішення справи судом апеляційної інстанції не є рівнозначними судовому розгляду та вирішенню справи судом першої інстанції. Адже судом, який розглядає та вирішує кримінальне провадження по суті, процесуальна наука традиційно розуміє лише суд першої інстанції.

Діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження.

Ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення.

При апеляційному перегляді судових рішень суд апеляційної інстанції, на відміну від суду касаційної інстанції при касаційному перегляді, не обмежується перевіркою правильності застосування норм матеріального та процесуального права. Він перевіряє, наскільки зібрані докази (з точки зору їх належності, достовірності, допустимості та достатності), встановлені обставини (з точки зору їх повноти та доведеності) та висновки суду (з точки зору їх відповідності фактичним обставинам кримінального провадження), дозволяють застосувати певну правову норму, тобто встановлює не лише законність, а й обґрунтованість, вмотивованість рішення суду першої інстанції.

Проаналізовані визначені законом підстави ухвалення судом апеляційної інстанції рішення про скасування або зміну рішення суду першої інстанції, здійснена їх класифікація.

У підрозділі 2.4. «Рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції» розглянуто підстави, умови та порядок ухвалення судових рішень судом касаційної інстанції.

Аналізуючи зміст та правову природу касаційного провадження констатовано, що касаційна інстанція не розглядає справу по суті, а обмежується лише перевіркою законності («чистоти») судового рішення на підставі наявності в ньому порушень норм матеріального чи процесуального права. Встановлено, що предметом касаційного перегляду не можуть бути фактичні обставини справи (доведеність обвинувачення, аналіз зібраних доказів, а відповідно, і міра покарання), оскільки

існують дві попередні інстанції. Отже, перегляд у касаційному провадженні повинен бути вільний від дослідження фактичних обставин справи, що, в свою чергу, позбавляє його права вносити зміни до існуючого рішення. Встановивши порушення норм матеріального чи процесуального права, касаційний суд має лише скасовувати судові рішення, поновлюючи тим самим порушені права учасників кримінального провадження.

При цьому звертається увагу на те, що одна з підстав для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції – невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого (п. 3 ч. 1 ст. 438 КПК України) – не може якісно застосовуватися без розгляду матеріалів кримінального провадження та доказів, які покладено в основу рішення (наприклад, віктимна поведінка потерпілого, що спричинила протиправні дії засудженого, або матеріали, які характеризують особу засудженого, тощо). Це, в свою чергу, явно суперечить не тільки ознакам справжньої «чистої касації», а й власне правовій природі касаційного провадження, в основі якої лежить винятково перевірка дотримання норм матеріального та процесуального права під час провадження.

Відповідно до викладеного, зроблено висновок про необхідність функціонування в Україні саме «чистої касації», що передбачає виключення із чинного КПК України повноваження касаційної інстанції вносити зміни до рішення нижчестоящего суду; підстави касаційного перегляду – невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Зважаючи на те, що згідно ч. 2 ст. 438 КПК України, при вирішенні питання про наявність зазначених підстав суд касаційної інстанції має керуватися статтями 412–414 КПК України, тобто механізм встановлення відповідних обставин судом касаційної інстанції є аналогічним механізму їх встановлення судом апеляційної інстанції, дисертантом звернена увага на таке важливе питання, як недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого при перегляді судових рішень касаційною інстанцією.

Відповідно до викладеного ст. 437 КПК України запропоновано доповнити частиною четвертою такого змісту: «4. Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути змінено в частині, що стосується підстав виправдання за скаргою обвинуваченого, його захисника, законного представника, поданою з цих підстав». Відповідно з ч. 3 ст. 437 КПК України запропоновано виключити право суду касаційної інстанції скасовувати виправдувальний вирок на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання.

У підрозділі 2.5. «Рішення суду під час провадження у Верховному Суді України» розглянуто окремі питання підстав, умови та порядку ухвалення судових рішень Верховним Судом України.

Впровадження такої засади судочинства, як перегляд рішень суду касаційної інстанції Верховним Судом України, є особливою формою їх ревізії з тим, щоб зберегти єдність судової практики і не допустити існування різних судових рішень у подібних суспільно небезпечних діяннях.

Роль і місце Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції вимагають, аби в його арсеналі були дієві інструменти, за допомогою яких можна було б оперативно й ефективно впливати на правозастосовну діяльність судів з метою забезпечення однакового застосування ними законодавства. Однак на даний час набір таких інструментів є недостатнім.

При дослідженні підстав перегляду судових рішень Верховним Судом України виникає питання: неоднакове застосування судом касаційної інстанції яких саме норм права, передбачених КПК України, може зумовити ухвалення різних за змістом судових рішень? Чи будь-яких норм? Встановлено, що такими можуть бути норми, неоднакове застосування яких перешкодило суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення по суті обвинувачення.

У зв'язку з цим п. 3 ч. 1 ст. 445 КПК України запропоновано викласти у такій редакції: «неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень по суті обвинувачення».

Рішення Верховного Суду України, прийняті за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, та для всіх судів України.

Цією нормою фактично закладено конструкцію правотворчої діяльності Верховного Суду України, внаслідок якої його рішення щодо застосування норм матеріального права набувають ознак джерела права через їх загальнообов'язковість. Отже, Верховний Суд України покликаний розв'язувати складні завдання у сфері застосування матеріального права, щодо яких суди нижчих інстанцій не давали однакових і однозначних відповідей.

Розділ 3 «Виконання судових рішень», який складається з двох підрозділів, проаналізовано порядок набрання судовим рішенням законної сили та його виконання.

У підрозділі 3.1. «Набрання судовим рішенням законної сили» констатовано, що законна сила судового рішення – це наділення його тими ж якостями, тими ж властивостями, якими характеризується нормативний акт.

Судове рішення не тільки встановлює наявність або відсутність правовідносин, але й містить в собі наказ, спрямований на його реалізацію. Саме цей наказ обумовлює динаміку законної сили рішення, яка проявляється в такій його властивості, як загальнообов'язковість.

Дослідження співвідношення та взаємозв'язку законної сили судового рішення та його обов'язковості дало підстави для висновку про те, що обов'язковість входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю, яка виявляється у всіх властивостях законної сили судового рішення. Обов'язковість судового рішення забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість.

Констатуючи неоднозначність наукових уявлень про сутність і зміст поняття законної сили судового рішення, зокрема вироку, зроблено висновок, що законна сила притаманна самій правовій природі вироку, виступає елементом його поняття.

Поняття вироку включає в себе ознаку законної сили і разом з нею утворює той акт, який називають актом правосуддя, тобто актом державної (судової) влади.

Законна сила вироку характеризує правову природу вироку, визначаючи його місце серед інших офіційних актів, внаслідок чого надає прийнятим у ньому рішенням специфічні якості. Законна сила вироку є такою категорією судової діяльності (влади), без якої сама ця діяльність була б неможлива, оскільки саме у законній силі вироку реалізується воля законодавця по спонуканню до певної поведінки конкретних осіб.

Отже, законна сила вироку – це особлива властивість вироку, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є обов'язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність вироку.

У підрозділі 3.2. «Порядок виконання судових рішень» проаналізовано порядок виконання судових рішень, що здійснюється в межах окремої стадії кримінального провадження – стадії виконання судових рішень – в якій відбувається реалізація вироку (іншого судового рішення), що набрав законної сили, а також вирішення судом питань, що виникають при зверненні вироку до виконання й у процесі самого виконання.

Набрання вироком законної сили є обов'язковою умовою його виконання, тому що тільки вирок, який набрав законної сили, є підставою для відбування кримінального покарання і виконання всіх інших рішень суду, сформульованих у вироку.

Набрання судовим рішенням законної сили зобов'язує суд звернути його до виконання, а уповноважених на те осіб, органів і установ зобов'язує виконати передбачені в ньому приписи в належні строки і в повному обсязі.

Безумовне виконання судового рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, означає, що наведені судові рішення повинні звертатися до виконання і виконуватися без будь-яких обмежень та застережень і в повному обсязі.

Проаналізовано порядок вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, вирішення яких закон покладає за загальним правилом на суддю суду першої інстанції одноособово. Порядок вирішення низки цих питань отримав своє власне законодавче урегулювання (статті 202, 206, 603, 607 КПК України тощо).

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про судові рішення у кримінальному процесі сформульовано наукові положення, рекомендації та пропозиції, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки й практики, зокрема:

1. Визначено, що судові рішення у кримінальному провадженні це акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду),

посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих питань у сфері кримінального провадження.

2. Законне судове рішення повинно відповідати таким критеріям: своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом; відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону; суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності; правильне застосування судом загальноправових принципів і норм міжнародного права; правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права.

3. Обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. А вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення.

4. Рішення слідчого судді під час досудового розслідування визначені як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

5. Використання доказів під час прийняття процесуальних рішень у кожній зі стадій кримінального провадження має особливості обумовлені безпосередніми завданнями стадії та повноваженнями відповідного суб'єкта. Специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню. Останні можуть бути як фактичними обставинами, що входять до предмета доказування, так і такими, що мають виключно процесуальне значення.

6. Діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження. Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин.

7. Ухвалюючи судове рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність,

обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість.

8. Обов'язковість входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю, яка виявляється у всіх властивостях законної сили судового рішення. Обов'язковість судового рішення забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість.

9. Запропоновано зміни та доповнення до статей 3, 303, 370, 372, 437, 445, глави 24¹ КПК України, які стосуються особливостей спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, визначення основних термінів Кодексу, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення, змісту ухвали, недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого, підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Тайлієва Х. Р. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування / Х. Р. Тайлієва // Малий і середній бізнес : Економіко-правовий науково-практичний журнал. – Серія : Право. Держава. Економіка. – 2013. – № 4 (55). – С. 143–147.

2. Тайлієва Х. Р. Рішення судів апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальному провадженні / Х. Р. Тайлієва // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Юридичні науки. – 2014. – Випуск 5–2. Том 3. – С. 236–240.

3. Тайлієва Х. Р. Законна сила вироку та її дія / Х. Р. Тайлієва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія : Право. – 2014. – Вип. 28. – С. 120–123.

4. Тайлієва Х. Р. Використання доказів у рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження у першій інстанції / Х. Р. Тайлієва // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 273–280.

5. Тайлієва Х. Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції / Х. Р. Тайлієва // Jurnalul juridic national: teorie si practica. – 2015. – № 5–1 (15). – С. 119–121.

6. Тайлієва Х. Р. Класифікація рішень суду першої інстанції / Тайлієва Х. Р. // Юридична наука : виклики і сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 8–9 серп. 2014 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. – С. 104–106.

7. Тайлієва Х. Р. Журнал судового засідання як форма фіксування рішень суду першої інстанції / Х. Р. Тайлієва // Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22–23 серп. 2014 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2014. – С. 40–43.

8. Тайлієва Х. Р. Структура ухвал суду першої інстанції / Х. Р. Тайлієва // Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (Ужгород, 16–17 жовт. 2015 р.) – Ужгород : Вид-во Ужгород. нац. ун-ту, 2015. – С. 227–229.

9. Тайлієва Х. Р. Рішення суду під час провадження у Верховному суді України / Х. Р. Тайлієва // Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 29–30 січ. 2016 р.) – Запоріжжя : Істина, 2016. – С. 103–106.

АНОТАЦІЯ

Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016.

У дисертації на основі аналізу джерел вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та практики його застосування, узагальнення емпіричних даних здійснене системне дослідження судових рішень у кримінальному процесі.

Досліджено поняття, сутність та види судових рішень, підстави, умови та порядок їх ухвалення у стадії досудового розслідування, під час провадження в суді першої інстанції, у апеляційному та касаційному провадженнях, під час провадження у Верховному Суді України, а також набрання судовим рішенням законної сили та порядок його виконання.

Запропоновано науково обґрунтовані зміни і доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: процесуальні рішення у кримінальному провадженні, судові рішення, законність, обґрунтованість, вмотивованість, справедливість судових рішень, судовий контроль, підготовче провадження, судовий розгляд, апеляційне провадження, касаційне провадження, перегляд судових рішень Верховним Судом України, законна сила судового рішення.

АННОТАЦИЯ

Тайлиева К. Р. Судебные решения в уголовном процессе. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2016.

В диссертации на основе анализа отечественных и зарубежных литературных источников, законодательства и практики его применения, обобщения эмпирических данных проведено системное исследование судебных решений в уголовном процессе.

Исследованы понятие, сущность и виды судебных решений, основания, условия и порядок их принятия в стадии досудебного расследования, в процессе производства в суде первой, апелляционной и кассационной инстанций, в процессе

производства в Верховном суде Украины, а также вопросы вступления судебного решения в законную силу и порядок его исполнения.

Определено, что судебные решения в уголовном производстве – это акты правосудия, акты применения норм материального права (в первую очередь, закона Украины об уголовной ответственности) в особой процессуальной форме (установленной уголовным процессуальным законом), то есть оформленные соответствующим образом правовые властные решения уполномоченного органа (суда), должностного лица (судьи, следственного судьи) по сути уголовного производства (наличия либо отсутствия события уголовного правонарушения и вины лица в его совершении), а также касательно установления (отмены, изменения) прав и обязанностей (полномочий) персонифицированных участников уголовных процессуальных отношений для разрешения отдельных вопросов в сфере уголовного производства.

Установлено, что законное судебное решение должно соответствовать таким критериям: своевременность вынесения уполномоченным судом; соответствие решения по форме и содержанию требованиям уголовного процессуального закона; четкое выполнение судом требований уголовного процессуального закона на всех этапах деятельности; правильное применение судом общепризнанных принципов и норм международного права, с учетом практики Европейского суда по правам человека; правильное применение судом норм закона Украины об уголовной ответственности и других отраслей материального права.

Сформулирован ряд предложений, касающихся усовершенствования уголовного процессуального закона в части нормативного регулирования принятия судебных решений в уголовном процессе.

Ключевые слова: процессуальные решения в уголовном производстве, судебные решения, законность, обоснованность, мотивированность, справедливость судебных решений, судебный контроль, подготовительное производство, судебное рассмотрение, апелляционное производство, кассационное производство, пересмотр судебных решений Верховным Судом Украины, законная сила судебного решения.

SUMMARY

Taylieva K. R. Judgments in criminal trial. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensics; criminal investigation. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2016.

In the thesis on the basis of the analysis of domestic and foreign references, the legislation and practice of its application, synthesis of empirical data system research of judgments in criminal trial is conducted.

The concept, essence and types of judgments, the bases, conditions and an order of their acceptance in a stage of pre-judicial investigation, in the course of production in court of the first, appeal and cassation instances, in the course of production in the Supreme Court of Ukraine, and also questions of the introduction of the judgment in validity and an order of his execution are investigated.

A number of the offers concerning improvement of the criminal procedural law regarding standard regulation of adoption of judgments in criminal trial is formulated.

Keywords: proceeding decisions in criminal proceedings, judgments, legality, validity, motivation, justice of judgments, judicial control, preparatory production, judicial review, appeal production, cassation production, revision of judgments by the Supreme Court of Ukraine, validity of the judgment.